

IVAN IVANČAN

Narodni plesovi otoka Zlarina

U Zlarinu sam boravio i istraživao narodne plesove i plesne običaje u nekoliko navrata. Najtemeljitija ispitivanja načinio sam 1971. godine. Snimio sam zlarinsko kolo fotografski, a filmska ekipa TV obavila je i filmsko snimanje za potrebe emisije »Od Šibenika do Trogira«. Film se nalazi u TV-arhivi, a svi ostali materijali u zagrebačkom Zavodu za istraživanje folklor.

Grupe plesačica iz Zlarina susretao sam i na raznim smotrama, posljednji put na Smotri folklor u Zagrebu 1967. godine. Na žalost tada one nisu izvodile svoja stara kola, nego koreografije na dalmatinske pjesme uz pratnju harmonike — što je veoma odudaralo od starije plesne tradicije. Starinsko kolo posljednji put sam vidio u zagrebačkom Gradskom podrumu a povodom »Zlarinske večere« u veljači godine 1978.

Iako je Zlarin danas relativno maleno otočko mjesto, prije rata imalo je gotovo tri tisuće stanovnika. Bio je to otok pomoraca i koraljara, koji su svoje sinove slali u škole, a oni su uz obrazovanje donosili sobom napredne političke, društvene i kulturne ideje, organizirali rad glazbenih i dramskih sekcija, pripremali priredbe i zabave.

Strana plesna kultura, konvencionalni društveni plesovi, teško su prodirali u Zlarin, gdje su tradicijska kola tek neposredno pred drugi svjetski rat donekle ustupila mjesto polki, fokstrotu i tangu.

Tri su kola Zlarinjani imali na repertoaru i to: **Igraj kolo su dvadeset i dva, Čuvaj se, Ančice, zagrebačkih đaka** te najvažnije i najstarije kolo **po našu**, koje su u novije vrijeme počeli zvati i **tvrdo kolo**.¹ Igraj kolo su dvadeset i dva staro je svatovsko kolo, no u Zlarinu se plesalo i izvan svatovskog veselja. Ono je poznato i u mnogim drugim našim krajevima.² Čuvaj mi se Ančice zagrebačkih đaka, uz srodne tekstove o karlovačkim đacima, također se izvodilo na raznim stranama.³ Pojavilo se otprilike dvadesetih godina ovoga stoljeća. Kolo Po našu, je veoma stara tradicija, a veže se na plesne oblike dinarske plesne zone s karakterističnim šestodijelnim plesnim obrascem i bez instrumentalne pratnje.⁴

Plesalo se i ljeti i zimi, nedjeljama i blagdanima, a naročito na Božić, Novu Godinu, Uskrs, Tri kralja, na crkvene fešte sv. Fortunata i Gospu od Rašelje, te na poklade. Naročito je na drugi dan Božića, na »Stipanju«, bilo veliko i svečano kolo, za koje su se žene i djevojke najsvečanije oblačile i stavljale zlatne naušnice, »ferale«, u uši. Otuda i izreka u narodu

Božić krpavac
Stipanja gizdavac!

Kolo bi počelo nakon mise, a u vrijeme fešta, kad bi u mjesto došli i oni Zlarinjani koji bi živjeli izvan Zlarina, pa i mnogi gosti iz Zablaća, Krapnja, Prvić-Luke, Sepurine, Vodica, Šibenika i drugih mjesta, razvilo se na Fangacu i po nekoliko kola. I svako bi mjesto izvodilo svoje kolo. A Zlarinjani bi išli u Tijesno na Gospu od Karavaja, u vrijeme ove najveće murterske crkvene fešte.

Fangac je bio jedini prostor na kojem se izvodilo kolo. Čak i onda kad se svečanost odvijala oko crkve Gospe od Rašelje u polju, ili za svatovskog veselja, pira, svatovski uzvanici napuštaju dom mladoženje ili nevjeste i dolaze na Fangac izvesti Igra kolo su dvadeset i dva i Po našu. Fangac je velik i lijep, veoma pogodan prostor za ples, na kojem ima i drveća, hlada, a blizu su i gostionice gdje su se plesači mogli osvježiti pićem. Pokladne zabave sa konvencionalnim gradskim plesovima održavale su se najprije u zgradi bivše žandarmerijske stanice, a potom općini gdje je kasnije napravljen kulturni dom.

¹ Zlarinke su nastupale još jednom na Smotri folkloru u Zagrebu. Bilo je to 1973. Tim povodom pjevale su pjesmu »Oj Milice, naša nevjestice« i plesale žensko kolo, pretpostavljam da je to bilo kolo »po našu«.

² Igraj kolo . . . poznato je u najvećem dijelu Hrvatske. Istraživanja nisu do kraja obavljena, ali poznati su primjeri iz Slavonije, Pođravine, Bilogore, Posavine, Turapolja, šire okoliće Zagreba, Dalmacije i Gorskog kotara — vidi: Ivan Ivančan, Narodni plesovi Hrvatske, 1, Zagreb 1956, str. 99; isti, Narodni plesovi Hrvatske, 2, Zagreb 1963, str. 66—69; I. Ivančan i Zvonimir Lovrenčević, Narodni plesovi Hrvatske, 3, Zagreb 1969, str. 64 i 67; I. Ivančan, Narodni plesovi u Gupčevu kraju, Narodna umjetnost, 10, Zagreb 1973, str. 259 i 262; isti, Narodni plesovi Dalmacije, 1, dio, Zagreb 1973, str. 171. i 184.

³ Čuvaj se Ančice . . . poznato je i u Lici te dubrovačkoj okolici — vidi: I. Ivančan, Lički narodni plesovi, Narodna umjetnost, 8, Zagreb 1971, str. 50, 52—53; isti, Narodni plesovi Dalmacije, 1, dio, Zagreb 1973, str. 18s, 29, 32.

⁴ I. Ivančan, Folklor i scena, Prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb 1971, str. 35—39.

U kolo su ulazili djevojke i mladići, mladi oženjeni ljudi a ponekad i stariji. Djecu nisu puštali u kolo i ona su znala sama formirati svoje, dječje. Mladići su se hvatali u kolo odraslih sa sedamnaest, osamnaest godina, a djevojke mlade, sa petnaest, šesnaest godina. Već prema uzrastu.

Kolo je bilo mjesto gdje su se **zagledavali** momak i djevojka. U kolu i u crkvi. Ali bez govorenja. Bilo je sramota s muškim govoriti. Iako su u načelu sve odrasle sestre mogle poći u kolo, ipak je najstarija imala izvjesne prednosti. Jedna kazivačica kaže: »Ja nisam smjela od moje starije sestre u kolo. Ja sam išla pod krevet kako je vikala na mene

— Bježi, ubit ću te!

Ko je to smjeo. Mater je htjela da se starija prije uda. Po redu smo se morale udavati. I da smo išle u crkvu išla je mater i starija sestra. A mi mlade drugim putem«.

Djeca bi učila kolo gledajući starije. Hvatala bi se u svoje zasebno, bilo na Fangacu, bilo u školi ili kad bi išla na pašu s ovcama. U veliko kolo ih odrasli nisu puštali.

Zabrana ili smetnji oko ulaska u kolo nije bilo. Na postove i u korizmi nije se plesalo. Kao i u mnogim drugim krajevima, bio je dopušten ples jednom u sredini korizme.

Promatrači sa strane komentirali su tko koga zagledava, **zamira**, ko se uz koga uhvatio i koji se momak kojoj djevojci naklonio. To bi onda bila ljubav. A dobar se je plesač od slaboga raspoznavao:

— »A po igranju tih noga, taktu. Ako fali takt, oma se vidi ako pogriješi«.

Veoma je bilo važno da djevojka dođe u kolo lijepo obučena, dotjerana. Kod Igra kolo su dvadeset i dva, djevojka bi poljubila samo nekoga od bliže rodbine. Inače bi se samo naklonila.

Najsličnije kolo zlarinskom plesalo se je u Krapnju. Razlika je bila u tome što pri zlarinskom kolu nije bilo nikakve svirke, dok je u središtu kola Krapnjaca stajao mješnjičar i preludirao.

Na poslijeratnim zabavama u dvorani, koja je tim povodom bila posebno lijepo uređena, svirali su ili tamburaši ili mali sastav sastavljen od violine, gitare i još nekih instrumenata. Tamburaše je osnovao i vodio pokojni Vinko Marenić iz Žirja, a bio je dugogodišnji profesor Sarajevskog sveučilišta.

Neposredno poslije oslobođenja Zlarina, veoma su bili popularni partizanski plesovi, posebice **Kozaračko kolo**.

Danas se u Zlarinu malo pleše. Mnogo je ljudi iselilo. Ostale su pretežno ženske. Nema ni zabava ni fešta. A nekad bili su pasionirani plesači:

»A kolo, ove naše žene, seljanke, kolo im je bilo svetinja, ono što se kaže. Želile bi samo ka će doć nedilja i da zabalaju malo. Ko nije bilo tih kola, onda se šetalo na rivi uglavnom. Danas je umra potpuno **Zlarin**«.

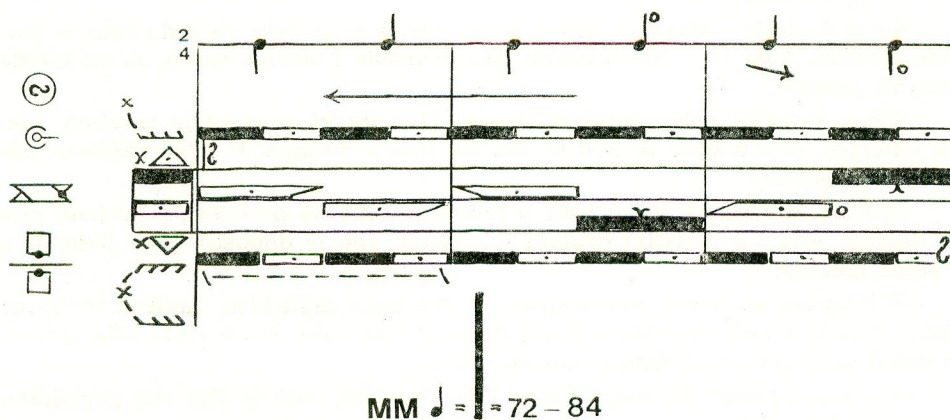
IVAN IVANČAN

Opis kola Po našu:

Drže se u zatvorenom kolu za ruke koje su skvrčene i podignute do visine ramena.

Prvo je šetnja uz lagano kretanje kola u smjeru hoda kazaljke na satu. Na svaku četvrtinku plesači miču rukama dolje-gore. Uz šetnju se i pjeva. Šetnja se može izvoditi na dva načina.

Prvi način:

Ples se sastoji od tri dvočetvrtinska takta koji se neprekidno ponavljaju. Svaki takt sadržava dvije četvrtinke. Za svake se četvrtinke ruke pomiču dolje-gore.

I. takt:

Prva četvrtinka: lijevom nogom korak polulijevo naprijed.

Druga četvrtinka: desnom nogom korak polulijevo naprijed.

II. takt:

Prva četvrtinka: lijevom nogom korak polulijevo natrag.

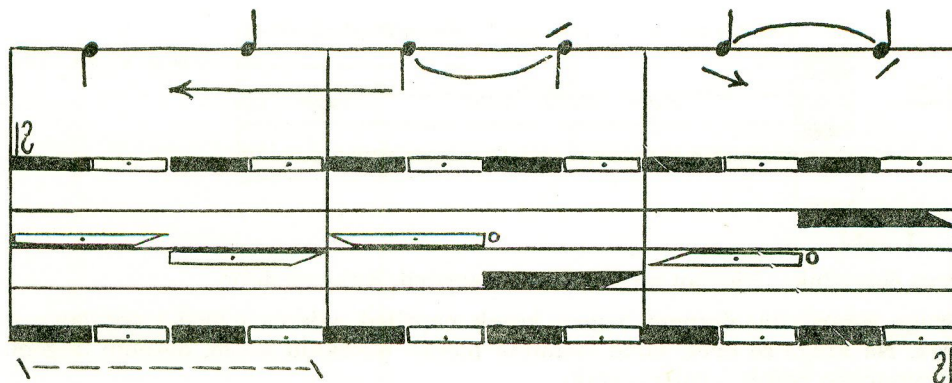
Druga četvrtinka: desna se noga primakne uz lijevu, ali se na nju ne prenosi težina tijela.

III takt:

Prva četvrtinka: desnom nogom korak poludesno natrag.

Druga četvrtinka: lijeva se noga primakne uz desnu, ali se na nju ne prenosi težina tijela.

Drugi način:

Ples se sastoji od tri dvočetvrtinska takta koja se ponavljaju. Svaki takt sadržava dvije četvrtinke. Držanje i zamahivanje ruku dolje-gore, jednako je kao i kod prethodne varijante.

I. takt:

Prva četvrtinka: lijevom nogom korak polulijevo naprijed.

Druga četvrtinka: desnom nogom korak polulijevo naprijed.

II. takt:

Prva četvrtinka: lijevom nogom korak polulijevo natrag.

Druga četvrtinka: slobodna se desna noga izbacila za duljinu stopala ispred lijeve noge.

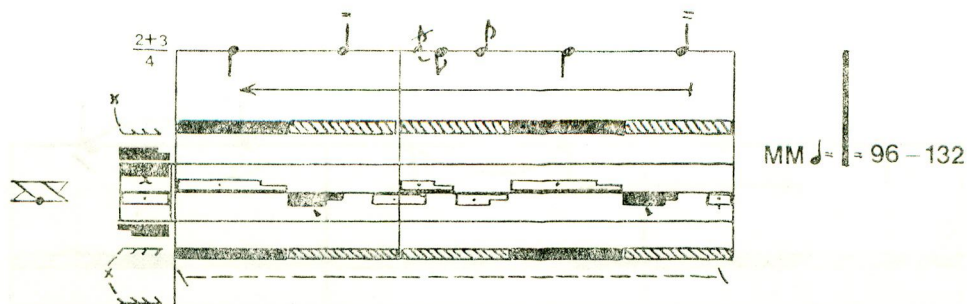
III. takt:

Prva četvrtinka: desnom nogom korak poludesno natrag.

Druga četvrtinka: slobodna se lijeva noga izbacila za duljinu stopala ispred desne noge.

Prijelaz:

Prijelaz na brzi dio bez pjesme sastoji se od jednog dvočetvrtinskog i jednog tročetvrtinskog takta. Plesači su se okrenuli u smjeru kretanja kola.

I. takt:

Prva četvrtinka: lijevom nogom korak naprijed. Ruke su dolje.

Druga četvrtinka: desnom nogom korak naprijed, udarac o pod i odbijanje u zrak. Na kraju se opet, samo trenutno plesači dočekaju istom, desnom nogom. Istovremeno podižu i ruke u zrak.

II. takt:

Prva osminka: lijevom nogom korak naprijed. Prethodno predskok (appoggiatura) desnom nogom, na kraju prvog takta.

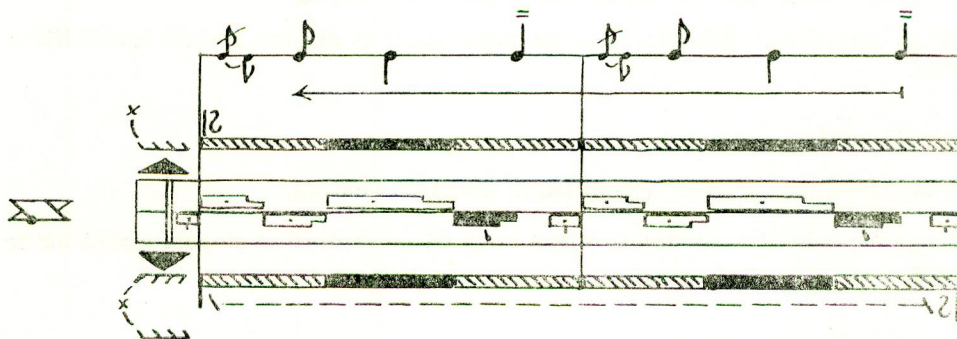
Druga osminka: desnom nogom korak naprijed.

Prva četvrtinka: lijevom nogom korak naprijed. Ruke su dolje.

Druga četvrtinka: desnom nogom naprijed udarac o pod i odbijanje u zrak.

Istovremeno podignemo ruke u zrak. Na kraju se ponovno dočekamo istom tj. desnom nogom čineći predskok (appoggiatura) za idući takt.

Slijedi tzv. »kruto«:

Ples se sastoji od tročetvrtinskih taktova koji se stalno ponavljaju, a sadržavaju predskok (appoggiatura), po dvije osminke i dvije četvrtinke.

Predskok: na kraju prijelaznog takta dočekali smo se samo trenutno desnom nogom da bi na prvu osminku prenijeli težinu tijela na lijevu nogu.

Prva osminka: Lijevom nogom korak naprijed. Ruke su u zraku.

Druga osminka: desnom nogom korak naprijed. Ruke su u zraku.

Prva četvrtinka: lijevom nogom korak naprijed. Ruke su dolje a tijelo malo sagnuto.

Druga četvrtinka: desnom nogom naprijed udarac o pod i odbijanje u zrak. Istovremeno podignemo ruke u zrak. Na kraju se ponovno dočekamo istom, tj. desnom nogom, čineći predskok (appoggiatura) za idući takt.

Taj korak traje određeno vrijeme pa onda opet započne šetanje uz pjesmu i zamahivanje rukama.

Pogovor

Po svojoj ritmičkoj strukturi zlarinsko kolo **Po našu** pripada dinarskoj plesnoj sferi. Osim toga ono je bez instrumentalne pratnje, što je također odlika dinarskog plesanja. Ako tome dodamo njegovu društvenu ulogu, npr. zagledavanje u kolu, prednosti što ih ima najstarija kćer pri ulasku u kolo, broj dinarskih karakteristika još je veći.

U odnosu na plesanje u susjednim područjima, uklapa se u smjer prodora dinarskih elemenata na Jadran te je na graničnoj liniji tog prodora u jadransku plesnu zonu.⁵

S najbližim susjedima, Šibenikom i mjestima primoštenskog poluotoka, čini i poseban varijetet, koji se očituje u držanju ruku, zatim podizanje i spuštanje ruku u zrak na određenu ritmičku frazu i uopće povremeno micanje ruku dolje-gore. U jugoslavenskom plesnom folkloru takve stilske karakteristike imaju u najvećem broju makedonski plesovi. O sličnosti nekih folklornih elemenata na Jadranu i u Makedoniji pisao sam opširnije jednim drugim povodom.⁶ Povijesne veze između ta dva područja teško je dokazati. Međutim suviše je podudarnosti da bi se one mogle zapostaviti. Među ostalim npr. i u okolici Šibenika se javljaju kao pratnja plesu mješnice i bubanj (Primošten), dakle onaj instrumentarij koji je najtipičniji upravo u makedonskom folkloru.

S druge strane dinarski elementi vrše ekspanziju i na područje moravske zone. Oni su najočitiji u okolici Užica, dakle području koje su uslijed migracijskih kretanja naselili »Ere«, Hercegovci. Zanimljivo je da su se neki elementi održali bolje na periferiji utjecaja i granica dinarske zone nego u njezinoj čistoj jezgri i da se ti isti nalaze upravo u širem šibenskom području kao i u užičkom kraju. Evo primjera: Drugi dio plesa **Užička čarlama** ima veoma sličnu strukturu kao završnica **šibenskog kola**, a identičan je sa zadnjim dijelom zlarinskoga **Po našu**, jedino što se zlarinsko kolo kreće u obrnutom smjeru. Nešto se necjelovitih primjera može naći u Cetinskoj krajini i Bukovici. Stilski i tehnički još su jasnije paralele drugoga dijela plesa **ersko** i mnogih kola dinarske provenijencije. Pogotovo su jasne veze između nerijetkih šestodijelnih kola moravske zone i osnovnog šestodijelnog ritma većine dinarskih kola.

⁵ Gledajući zapadnu granicu dinarske zone, primjećujemo da ona ide od Karlovca prema Rijeci, zatim obalom do Karlobaga. Tu počinje prodor dinarskih elemenata na otoke, djelomično Pag, a zatim sve zadarske i šibenske otoke. Od Primoštena zatim na jug granica ide

⁶ I. Ivančan, Običaji korčulanskih kumpanija, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb 1967, str. 123 i 127; isti, Konavoski narodni plesovi, Anali Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, god. X—XI, Dubrovnik 1966, str. 397.